

**Тема семінарського заняття
«Конституційні людські права»**

Навчальні питання

1. Поняття і класифікація людських прав
2. Конституційні громадянські і політичні людські права в Україні
3. Конституційні соціально-економічні та культурні людські права в Україні
4. Конституційні обов'язки в Україні
5. Практичні завдання
6. Література

Починаючи вивчення даної теми, слід мати на увазі, що поняття «людські права» продовжує залишатися одним з найбільш заідеологізованих понять у вітчизняній юридичній науці, адже саме навколо нього вибудовувала свою політику радянська держава, а за роки незалежності України науковці і практики продовжують повторювати як якусь мантру те, що людські права – це міра можливої поведінки особи, яка забезпечується силою державного примусу.

Виявляється, набагато легше проголосити європейський курс інтеграції України, ніж змінювати підходи юристів до правових цінностей. З даного визначення випливає, що джерелом людських прав є держава.

Важливо зазначити про визначення поняття «людські права» в рамках європейської правової матерії концепції природного права, де людські права - це проголошені в офіційних документах нормативного характеру вимоги людини до держави в силу самої її людської природи, як і інструменти захисту особи від державної влади.

Щодо змістовного наповнення поколінь людських прав, то варто зазначити про наступне. До першого покоління людських прав відносять громадянські і політичні права (так звані «негативні», до яких належить право на життя, на свободу, недоторканність, право участі у виборах тощо), які стали здобутком буржуазних революцій XVII-XVIII ст.

До другого покоління людських прав належать економічні, соціальні і культурні права, які були закріплені в конституціях країн в

середині ХХст. Всі ці права часто називають «позитивними», адже вони залежать від сприяння держави в їх здійсненні.

До третього покоління людських прав належать так звані колективні права, закріплення яких пов'язано з 70-ми роками ХХ ст. до таких прав належить право на безпечне довкілля, на мир тощо).

Наразі у світі активно проходить формування четвертого покоління людських прав, до якого належать соматичні права та права, що пов'язані з розвитком цифрових технологій. До соматичних прав відносять такі: право на трансплантацію, клонування, право на зміну статі та ін.

При розгляді другого питання варто зазначити, що до конституційних громадянських і політичних людських прав в Україні належать:

право на життя (ключовим у визнанні людського права на життя за Конституцією України є положення, згідно з яким це право є невід'ємним (частина перша ст. 27), невідчужуваним та непорушним (ст. 21). Право на життя належить людині від народження і захищається державою);

право на свободу та особисту недоторканність, що закріплено в ст. 29 Конституції України (фізична недоторканність особи (життя, здоров'я); моральна недоторканність (захист честі й гідності); психологічна недоторканність (незаконні методи впливу на психіку тощо));

право на повагу до гідності (ст. 28 Конституції України). Невід'ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Ці людські права зумовлюють можливість реалізації всіх інших людських прав і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані;

свобода від примусової праці (ст. 43 Конституції України);

свобода вибору місця проживання (ст. 33 Конституції України);

свобода думки та поглядів (ст. 34 Конституції України);

свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 54 Конституції України);

презумпція невинуватості, про яку йдеться у ст. 62 Конституції України;

непорушність приватної власності (ст. 41 Конституції України);

право на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23 Конституції України);

свобода зібрань (ст. 39 Конституції України);

недоторканність житла (ст. 30 Конституції України);

таємниця комунікацій (ст. 31 Конституції України);

право на недоторканність особистого життя (ст. 32 Конституції України);

свобода світогляду і віросповідання (ст. 35 Конституції України);

свобода думки і слова (ст. 34 Конституції України).

право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації, на участь у професійних спілках (ст. 36 Конституції України);

право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих, референдумах, право обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України);

право на свободу зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 39 Конституції України);

право на звернення – право петицій, тобто право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40 Конституції України).

При вивченні третього питання теми рекомендується наголосити, що якщо в розрізі світової цивілізації визнання громадянських та політичних людських прав розпочалося у XVIII ст., то надалі людству знадобилося більше двох століть до того часу, коли розпочалося визнання гарантій розвитку і життєдіяльності особи у сфері економіки, культури.

До конституційних соціально-економічних та культурних людських прав в Україні належать:

- право на підприємницьку діяльність (ст. 41 Конституції України);

- право на працю, на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, право на захист від

незаконного звільнення та на своєчасне одержання винагороди за працю (ст. 43 Конституції України);

- право тих, хто працює, на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44 Конституції України).

право кожного, хто працює, на відпочинок (ст. 45 Конституції України);

право громадян України на соціальний захист (ст. 46 Конституції України);

право на житло закріплено в ст. 47 Конституції України.

право на достатній життєвий рівень (достатнє харчування, одяг, житло) (ст. 48 Конституції України).

право на освіту (ст. 53 Конституції України).

При вивченні четвертого питання теми рекомендується звернути увагу на те, що чинна Конституція України містить менше конституційних обов'язків людини і громадянина, ніж їх було закріплено в радянській конституції УРСР 1978 р., адже тоді їх було шістнадцять.

Перелік обов'язків, які визначені в Конституції України, є вичерпним. До конституційних обов'язків громадян України належать:

захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування державних символів України (ст. 65);

не заподіювання шкоди природі, культурній спадщині, відшкодування завданих їм збитків (ст. 66);

сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом (ст. 67);

неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68);

обов'язок набуття загальної середньої освіти (ч. 2 ст. 53);

обов'язок піклування про дітей та непрацездатних батьків (ч. 2 ст. 51).

Дайте визначення наступних понять:

природні права і свободи людини, громадянські права, економічні права, соціальні права, культурні права, політичні права і свободи, конституційні обов'язки людини й громадянина, механізм реалізації прав і свобод людини й громадянина, система гарантій конституційних прав, свобод та обов'язків, організаційні гарантії, механізм захисту прав і свобод людини й громадянина,

право на захист, право на звернення, пропозиція, заява, клопотання, скарга, електронна петиція, адвокат, безоплатна первинна правова допомога, безоплатна вторинна правова допомога.

Скласти схеми:

- Механізм захисту прав і свобод людини.
- Класифікація основних прав і свобод людини і громадянина.

Практичне завдання

Громадянин О. направив звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У зазначеному документі О. просив Уповноваженого звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо відповідності ст. 51 Основного Закону ч. 1 ст. 199 Сімейного кодексу України (далі – СК України). Адже, на його думку, ч. 1 ст. 199 СК України, згідно з якою «якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з ним потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу», покладає на нього додатковий обов'язок, не передбачений Конституцією України.

Дайте правову оцінку даному зверненню.

Які обов'язки людини і громадянина передбачені Конституцією України?

Література

1. Головатий С. Про людські права. Лекції. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 760 с.
2. Головатий, С. Лекція доктора юридичних наук Сергія Головатого: «Розуміти людські права за Західною правничою традицією» // Право України. 2017. 4. С.126-141.
3. Іванків І. Б. Права людства: стан та перспективи їх забезпечення: дисертація подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". Київ, 2019. 214 с.
4. Греца С.М. Правове забезпечення виконання конституційних обов'язків у країнах ЄС : Монографія. Ужгород: РІК-У, 2021. 428 с.